

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ I.

HISTORIE: Postavení dítěte ve společnosti a podoby dětství

Dětství a jeho vnímání v průběhu staletí zůstává stále mezi historiky příčinou častých sporů.

Zatímco jedni tvrdí, že dětství bylo zohledňováno, jiní jsou zastánci opačného názoru.

Vznikly tak **dvě legendy o dětství**, které mezi sebou soupeří:

ČERNÁ LEGENDA = popírá existenci dětství a projevování citu k dítěti,

BÍLÁ LEGENDA = vnímání dětství předpokládá

HISTORIE: Postavení dítěte ve společnosti a podoby dětství

Abychom mohli lépe poznat postavení dítěte ve společnosti, je třeba definovat **pojem dětství** a stanovit jeho hranici, tedy dobu, do kdy byl člověk považován za dítě.

ČASOVÉ VYMEZENÍ DĚTSTVÍ

7. století: Isidor Sevilský – 7 etap lidského života = 3 fáze dětství:

- Rané dětství = INFANTIA = prvních 7 let života
- PUERITIA = 7-14 let života – období vzdělávání
- ADOLESCENTIA = 15 let a až do dospělosti – období k silné náklonosti k hříchu

Hranice plnoletosti byla v dějinách často posunována.

ČASOVÉ VYMEZENÍ DĚTSTVÍ

Raný novověk

Jan Ámos Komenský – 7 etap lidského života – rozdělení do „věků“

Riegrův slovník naučný
Ottův slovník naučný

Dětství můžeme považovat za dobu, k níž směřovaly pdg. a výchovatelské snahy – jakmile tyto snahy končí – začíná dospělost?

VZTAH SPOLEČNOSTI K DĚTSTVÍ - HISTORIE

Jaký vztah měli naši předkové k dětství?

Středověk znal a zohledňoval toto období lidského života.

Přesto bylo s dítětem manipulováno dle vůle okolí a bylo dříve vztahováno do světa dospělých.

Kvalita a délka dětství se lišila dle prostředí a sociálního postavení rodičů.

VZTAH SPOLEČNOSTI K DĚTSTVÍ - HISTORIE

Jaký vztah měli naši předkové k dětství?

Novověk – dítě zůstalo členem rodiny, která alespoň částečně přizpůsobovala jeho potřebám.

DEFINICE DĚTSTVÍ – různá pojetí

Jedna definice „dětství“ naznačuje, že jde o sociální seskupení lidí od narození do věku osmnácti let (plnoletosti).

Úzce související pojem „**dětství**“ se vztahuje k životní fázi těchto jedinců.

V polovině 20. století se sociologové obecně nezaměřovali na studium dětí a přenechávali tento obor psychologům, kteří často studovali děti z pohledu vývojové psychologie.

DEFINICE DĚTSTVÍ – různá pojetí

Následně se začaly rozvíjet tři hlavní proudy sociologického myšlení:

- 1.proud: se zabýval tím, jak byl vývoj dítěte podmíněn historickými a společenskými okolnostmi.
2. proud: zkoumal, jak si děti vytvářely vlastní světy a samy byly aktivními agenty, spíše než pasivními příjemci socializace.
- 3.proud: zdůraznil význam společenských a rodinných investic do dětí.

DEFINICE DĚTSTVÍ – různá pojetí

Druhá definice dětství naznačuje, že se jedná

o sociálně konstruovanou životní fázi s různými způsoby, jak je dětství pojímáno historicky i mezikulturně.

Tato definice přímo navazuje na druhý proud výzkumu, ve kterém jsou děti aktivními účastníky své socializace.

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ – koncepty

V sociologii máme mnoho konceptů, přičemž jeden z nich je právě koncept dětství.

O dětství se začalo specificky uvažovat během posledních dvou až tří století. Do té doby se o dítěti a vůbec dětství moc neuvažovalo. A to právě vedlo k mylnému přesvědčení, že dětství je považováno pouze za přechodné stadium k dospělosti.

Dětství lze definovat různě, nejčastěji však pro definici volíme kritérium věku. V současné době si pod pojmem dětství představíme období dítěte od narození až po období dospívání.

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ – koncepty

Důležitou osobou v české sociologii, která se zasloužila o pohled na dětství jako na jeden z oborů sociologie, byl přední český sociolog Inocenc Arnošt Bláha.

Bláha však podřadil sociologii dětství pod obor sociologie výchovy, který byl v té době rozšířenější. Hranice dětství nebyly v době, kdy napsal knihu Sociologie dětství, jasně vymezeny.

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ – koncepty

Josef Alan ve své knize *Etapy života očima sociologie* rozlišuje dětství ze dvou úhlů pohledu:

1. nazírá na dětství jako na **etapu lidského života**, ve které se formuje osobnost dítěte. „Tato socializační linie sociologického výzkumu dětství vychází v podstatě z představy kontinuity celého lidského života, a testuje hypotézu, že člověk je takový, jaké bylo jeho dětství.“
 2. zkoumá dětství jako **sociálně diferencované subkultury**. Tento způsob se zaměřuje na dětství z hlediska postavení dítěte ve společnosti, dále se zaměřuje na sociokulturní postavení dítěte (v rodině, ve výchovně-vzdělávacím systému atd.).
- Co však oba pohledy na dětství spojuje, je že se snaží prokázat platnost hypotézy, že **„dětství je takové, jaká je společnost (nebo prostředí), v níž dětství probíhá.**

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ – koncepty

Prout a Jamese: 6 základních aspektů nového paradigmatu dětství (1997: 8):

1. Dětství jako sociální konstrukce.
2. Dětství jako proměnná sociální analýzy.
3. Každodenní život dětí je hodný studií sám o sobě.
4. Děti nejsou pasivními subjekty sociálních struktur, ale aktivními aktéry.
5. Etnografie jako nejužitečnější metodologický přístup k porozumění dítěti a dětství.
6. Při rekonstrukci dětství hrají roli i teoretici a výzkumníci z dětství.

1. Dětství jako sociální konstrukce.

- Zpochybnění představy dětství jako univerzální, biologická, etapa života, se zdůrazněním toho, že biologie se může hrát roli v jinak v různých kontextech a v různých časových obdobích.
- Dětství může být utvářeno historickými, kulturními a sociálními faktory. To znamená, že každodenní struktury, jako je rodina, vzdělávání (škola a volný čas) se mohou lišit v různých kontextech.
- Globální zaměření na dětství – např. na „západní dětství“, které je charakterizováno a utvářeno širokou rozmanitostí. V rámci specifických kultur může existovat mnohonásobnost dětství, což vede k obrovským rozdílům v tom, jak jednotlivé děti prožívají rodinu, školu, hru a práci apod.

2. Dětství jako proměnná sociální analýzy.

- Vyjádření důležitosti věku. Nicméně, zatímco dětství je proměnná sociální analýzy, není to v žádném případě jediná proměnná. Neexistuje nezávisle na další proměnné, jako je třída, pohlaví a etnický původ, a souhra mezi nimi
- Tyto další proměnné se s věkem mohou u různých skupin projevat odlišně. Je od sociologů žádoucí, aby prozkoumali tyto průsečky a jejich důsledky pro děti a jejich dětství.
- Toto vyžaduje zpochybnění dětství jako homogenní etapy života a náročné interpretace dětství jako „nediferencované kategorie“ (Morrow, 1996).

3. Každodenní život dětí je hodný studií sám o sobě.

- Obnovené zaměření se na životy dětí v tady a teď.
- Pochopení dětství v současnosti vyžaduje mluvit s dětmi o jejich každodenním životě a uznání jejich odborných znalostí v artikulaci jejich každodenní zkušenosti a upřednostňování oblastí, které považují za důležité spíše děti, než abychom jim vnucovali výklad nás, dospělých.
- Umožnit dětem vyjadřovat obavy v jejich každodenním životě. To vyžaduje **konceptualizaci dětství** - teoreticky i metodologicky jako nezávislou proměnnou na dospělosti.
- Tyto aspekty vedou k narůstajícím množství výzkumu o dříve skrytých aspektech dětství, a dále k tématům, která upřednostňují samotné děti z pohledu jejich důležitých kroků v každodenním životě.

4. Děti nejsou pasivními subjekty sociálních struktur, ale aktivními aktéry.

- Zatímco dětství může být vytvořeno pro děti, je také vytvořeno dětmi.
- Děti nejen replikují a udržují sociální procesy, kterými jsou podrobeny, ale aktivně dávají smysl těmto procesům, což může vést k tomu, že tyto procesy jsou zpochybňovány, vyjednávány, i reinterpretovány.
- Lee (1982) mapuje vývoj směrem k tomu, aby bylo dítě považováno za osobu schopnou jednat na určité úrovni nezávisle na dospělosti generaci.

Identifikuje „**tři paradigmatu dětství**“:

1. Děti jako majetek dospělých,
2. Dětem musíme zabezpečovat ochranu ze strany dospělých,
3. Děti jako aktivní herci.

Druhá složka je jedním z nejvýznamnějších příspěvků paradigmatu Prouta a Jamese, protože bere děti jako osoby s jejich vlastním právem a se schopností jednat a ovlivňovat svět kolem sebe.

Tato představa dítěte jako aktivního činitele je základem všech složek nových paradigmat.

5. Etnografie jako nejužitečnější metodologický přístup k porozumění dítěti a dětství.

- Etnografie může být nejužitečnější metodologickým přístupem k porozumění dítěti i dětství.
- Prout a James uvedli případ etnografických metod, které mají schopnost přiblížit se „pravdě“ o tom, co je dětství, jak se prožívá.
- Etnografům jde o vidění sociálního světa z pohledu účastníků výzkumu. Hledají proto pohled zasvěcených. Jedná se o potenciálně užitečný přístup, který lze přijmout při výzkumu dětí a jejich dětství.
- Umožňuje dětem přímější hlas ve výzkumu a upřednostňuje pohled všech zasvěcených.

6. Při rekonstrukci dětství hrají roli i teoretici a výzkumníci z dětství.

- Prout a James (1997: 9) nám také připomínají, že „**dětství je fenoménem v vztahu, jemuž je přítomna dvojitá hermeneutika společenských věd ...**
- **Hlásat nové paradigmatu dětské sociologie znamená také zapojit se a reagovat na proces rekonstrukce dětství ve společnosti“.**
- V jinými slovy, sociologové nejsou neutrálními, nestrannými pozorovateli společnosti, ale jsou produkty jejich vlastního prostředí. Svým teoretizováním k tomu také přispívají znovu vytvářením kategorií, které se rozhodly dekonstruovat.
- Prout (2005), v uvažování o příspěvku „nového“ paradigmatu naznačuje, že při zpětném pohledu na sociální konstrukci dětství ta byla zdůrazňována do té míry, že nepovolil žádný prostor pro biologické nebo psychologické faktory, a tak se zúžilo, spíše než rozšiřovalo, pole dětských studií.

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ - paradigmatu

Prout a James (1997) připouštějí, že jejich paradigma je spíše radikálním zlomem od minulosti, čerpali z poznatků interakcionismu a fenomenologie, kde se dítě nacházelo nejen jako produkt soc. procesů, ale také jako aktivní činitel, schopný zasahovat do širších struktur.

Mead (1934) například přisuzoval dětem klíčovou roli při tvorbě a rozvíjení vlastní sociální identity.

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ - paradigmata

Dětství není univerzální věkově specifické období dětí s obecnými rysy, které je odděluje od dospělých.

Dětství je vnímáno a prožíváno odlišně nejen napříč, ale i uvnitř konkrétní společnosti.

Odhalení těchto širších procesů a jejich dopad na to, jak děti prožívají své dětství v čele řady empirických výzkumů, mluví o tradičním paradigmatu jako již o neudržitelném. Otázkou však zůstává: do jaké míry „nová“ sociologie o dětství představuje významnou změnu v teoretizování o dětech a jejich dětství?

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ - paradigmata

King (2007) nastiňuje, jak „nová“ sociologie dětství má odhalit a osvětlit, jak **podobné jsou děti dospělým**.

- Děti jsou tedy stejně jako dospělí kompetentní.
- Stejně jako dospělí, i děti mají svobodu jednání, i když jim je často odírána možnost jejich jednání praktikovat.
- **Povýšení dítěte do postavení aktivního činitele je jádrem „nové“ sociologie dětství.**

Čerpáno z:

Ambert, A. (1986) 'Sociology of Sociology: The Place of Children in North American Sociology', in Adler, P. and Adler, P. (eds) *Sociological Studies of Child Development*, 1, 11–31.

Lee, N. and Motzkau, J. (2011) 'Navigating the Bio-politics of Childhood', *Childhood*, 18, 1, 7–19.

Prout, A. and James, A. (1997) 'A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems', in James, A. and Prout, A. (eds) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, London: Falmer Press.

Ryan, P. J. (2008) 'How New is the "New" Social Study of Childhood? The Myth of a Paradigm Shift', *Journal of Interdisciplinary History*, XXXVIII, 4, 553–76.

Waksler, F. C. (1991) *Studying the Social Worlds of Children: Sociological Readings*, London: Falmer Press.

Děkuji za pozornost.
